

Zakon o rastavi crkve i države u Francuskoj i kanonsko pravo.

Piše Dr. Juraj Cenkić.

(Nastavak.)

II. Suverenost crkve katoličke.

1. Različnost duhovnog i vremenitog društva.

Perioda pretkršćanska. Imade mnogo teologa, koji naučaju, da različnost duhovnog i svjetovnog društva datira počevši od Isusa Krista, ali to ne stoji. Istina je, Gospodin Isus Krist jasno je markirao tu različnost, ali za to ona ipak i prije njega opstojaše. Nemaju pravo racijonalisti, kad vele, da se nauka crkve katoličke o različnosti dviju društva kosi sa tradicijom roda ljudskog i sa samim ljudskim razumom. U tom pitanju odlučuje svakako povjest sa svojim spomenicima.

A nuto ti povjesnički spomenici, ma bili i vrlo stari, jasno uče, è se u svako vrijeme kraj foruma nalazio hram, kraj prijestolja oltar, kraj magistrata svećenik, kraj vladara pontifeks; opstojaše dakle duhovna vlast kraj kraljevske, ili duhovno društvo kraj svjetovnog, koje bijaše različno jedno od drugoga.

Kraj svih zabluda u religijoznim pitanjima i idejama narodi idolopoklonici stavljahu vjeru vazda na prvo mjesto. Poganski narodi držahu vjeru tako svetom, da prepuštahu samo bogovima, da se za nju brinu. Svećenik je bio tumač i posrednik megju božanstvom i narodom; on primaše od bogova izravno uputstva, a vladar tek primijenjivaše na civilni život odredbe božanske, što no ih putem svećenstva dobivaše. Sve je to bilo posljedica shvaćanja, da duhovna vlast direktno potječe od bogova samih.

Pa baš zato, što se u mitima nalazi sijaset božijih aparicija, dokaz nam je, da je zbilja nekoć moralo samo božanstvo intervenirati u religijozno-moralnim stvarima čovječanstva.

Ti svi miti potvrđuju egzistenciju praobjave i objave, koja je dakako najčišće prikazana u židovskim sv. knjigama. A sada da specificiram, što onako općeno rekoh.

Rimljani u velike cijeniše vjeru; kod njih se za vjeru brinula posebna svećenička organizacija s velikim svećenikom na čelu. Ta je organizacija bila posve odijeljena i nezavisna od civilnog društva. Veliki svećenik bijaše u Rimljana duša narodnja, preko njegovih ruku išle su niti cijelog javnog života; za to ga Festus zove, *judex et arbiter humanarum et divinarum rerum*.

Ako zagledam u spise Homerove, Aristotelove, Platonove i Dijodora sicilskog, tad nalazim, da je vjera kod Grka, Egipćana, Etijopljana i drugih naroda takogjer zauzimala vrlo otmjeno mjesto.

Kod Židova imajjaše religija najviše prava; ali za to je bilo i u njih svećenstvo odijeljeno od civilnih reprezentanata. Dok nijesu Židovi izišli iz Egipta, religijozni i očinski autoritet nalazio se pohranjen u obitelji; a kad Židovi postadoše narod, pleme Levijevo dobiva svećeništvo u svoje ruke, a sceptar prelazi na pleme Judino.

Prigovaraju mnogi, da u staro vrijeme u dosta slučajeva religijozna vlast i svjetovna bjehu usredotočene u jednoj ruci. August i njegovi nasljednici htjedoše usredotočiti svu vlast u svojim rukama. Za to uzeše oni vlast velikog svećenika sami vršiti; Jonathan i Simon, braća Makabeji, takogjer imajjahu svjetovnu i religijoznu vlast u jednoj ruci.

Istina taj fakat ne može nitko nijekati, ali kraj svega toga stoji nepobitna činjenica, da u starih historijskih naroda kraj svjetovne vlasti opstojaaše religijozna, koja imaaše svoje posebne službenike, svoj posebni djelokrug, a i svoju kakvu takvu nezavisnost. Ako se u historiji zbiljo, da je religijozna vlast došla u ruke svjetovnog vladara, tad se religijozna vlast nije smatrala privjeskom svjetovne. Ona se naprotiv tako visoko cijeniła, è se držalo zgodnim, da je dobije u svoje ruke ne tkogod, nego samo vrhovni reprezentant svjetovne vlasti. I baš za to nijesu se te vlasti pomiješale; tituli, funkcije jedne i druge ostadoše. Ako je cesar rimski odregjivao u vjerskim stvarima, nije to činio

kao cezar, već kao vrhovni svećenik, koga je kolegij svećenički primio među svoje članove.

Pitam li, da li je po narode bilo dobro, što su cezari u svoje ruke uzeli i svećeničku vlast, tad moram odgovoriti, da nije. Mjesto da cezari zaštite vjeru i savjest, oni baš upotrijebiše religioznu vlast u službu najgroznijeg despotizma. Sloboda savjesti nužno pretpostavlja jedan od države sasvim nezavisan religiozan autoritet.¹

Različnost religijske moći i svjetovne opstojane doduše, ali bila je tek nejasno precizovana, bijaše preslaba, da se odupre cezaropapizmu. Religija u ono doba nije bila jedna i univerzalna, ona je bila narodnja; pa baš zato dala se lako apsorbirati od pojedinih država, preko čijih granica nije sezala. Osim toga svećeništvo starih naroda nije bilo izuzeto od zabluda, — jer nije dobilo od božanstva dar nepogrješivosti; zato je tomu svećenstvu manjkao autoritet božanske misije; koje onda čudo, da se izgubilo u praznovjerju i tiraniji svjetovne vlasti.

Kršćanska era. Te pogibli nije se bojati u kršćanskoj eri. Davši Isus Krist svojoj crkvi posebno ustrojstvo, o kom ću još govoriti, potegnuo je markantnu liniju među obim društvima; država i crkva dobiše po Isusu Kristu zasebne osobnosti sa zasebnim pravima i dužnostima, tako te je upravo nemoguće u katolicizmu miješati poslove jedne i druge strane. I država i crkva imaju u svoje društvo utisnute četiri konstitutivne note, koje poput reljefa jasno svakoj ističu njezinu individualnost. Dvije se naime ove vlasti razlikuju jedna od druge time, što svaka imade svoju bit, svoje ustrojstvo, svoj opseg i trajanje, svoj predmet, svoju svrhu i svoja sredstva.

I crkva i država imaju zajedničko podrijetlo; ali s tom razlikom, da svjetovna vlast potječe od Boga kao početnika naravi; a duhovna vlast od Boga kao početnika milosti. Država je dakle tvorevina naravskog, a crkva vrhunaravskog prava.

Ustav crkve odredio je Bog tako, da se u nje vrhovna vlast *et quoad debitum et quoad modum* direktno dobiva od Boga, dok se u državi dobiva od Boga tek *quoad*

¹ „La liberté de conscience suppose comme condition nécessaire l'existence d'une autorité religieuse indépendante de l'État, s'organisant et gouvernant souverainement elle-même d'après les principes de sa foi et les traditions de son histoire.“ Thiers.

debitum. Duhovna je vlast po svojoj naravi univerzalna i neuušiva; zato ona obaseže sva vremena i sva mjesta, a opet je u svojoj biti nepromjenljiva. Svjetovna je vlast vezana na teritorij, a s raznih uzroka može se modificirati ne samo teritorijalno već i ustavno. Državnopravna forma može biti jednom monarhijska, drugi put republikanska. Religijozna vlast nastavlja na zemlji djelo spasenja započeto po Isusu Kristu; njezina je dakle svrha duhovna i vrhunaravska, zato su i njezina sredstva; vjerovanje, molitva i sakramenti te sv. misa vrhunaravskog karaktera. Svrha je države da pospješuje i razvija opće vremenito dobro svojih podanika; njezina je dakle direktna svrha naravska i vremenita; zato su joj i sredstva ponajviše fizična.

Kad je božanski Utemeljitelj stvarao crkvu, on nije htio, da crkva apsorbira svjetovnu vlast; on je ne samo svojim primjerom već i naukom učio, da se kršćani i nevjernici moraju pokoravati svjetovnoj oblasti. Crkva takogjer nije nikada išla za tim, da uništi narodnosti i narode; njojzi je prava svaka državopravna tvorevina, dok počiva na moralnim principima. A zašto? Zato, što crkva smatra državu družicom svojom u poslu upravljanja svijetom.

Crkva i patrijotizam. Prema tomu crkva vazda nalaže svojim vjernicima, da izvršuju dužnosti prema svojoj domovini; pravi katolik ne može a da ne bude i pravi patriota. Ali modernim neprijateljima crkve ne prija taj katolički patrijotizam; zato rado predbacuju katolicima, da se pokoravaju stranomu vladaru i stranoj vlasti. Vogja naših naprednjaka, Dr. Heimrl, da budem konkretan, predbacuje nama hrvatskim katolicima ovako: „Jedna je sramota naša, a to je konkordat. Tu je slomljena suverenost države, koja nikome ne može priznavati vrhovnih prava. Tim je uništena jednakost sviju pred zakonom, a životna su pitanja gragjana stavljena u ruke ljudima, koji imadu centar izvan države. Vanjski se faktor usugjuje državi da diktuje zakone!...

Takova predbacivanja imadu zaista svrhu, da narod ili publiku, koja nije kadra pravo suditi, ogorče na sv. stolicu, dakle na zakonitog imaoca vrhovne crkvene vlasti. Kada se katolik pokorava papi, tad se on ne pokorava vremenitom vladaru države, koji se zove sv. stolica, već se pokorava duhovnom poglavaru svoje crkve, koja obaseže sve narode i države. Ka-

tolik sluša svog duhovnog oca, koji se svagdje nalazi, gdje se nalazi i njegova obitelj. Papa je dakle jednako kršćansko-katolički otac u Parizu, kao u Londonu, u Rimu kao i u Bombay-u. Ona veza, koja veže sve kršćane na zemlji u jedno tijelo, u jedno kraljevstvo Kristovo, bez obzira na političke zemlje i države, ne može i ne smije da bude katoliku tugja. Ta bo veza imade svoj temelj u apsolutnoj ovisnosti čovjeka prema Bogu, u pripadnosti kršćanina-katolika Kristu.

Ako ta veza i čvrsto priteže vjernike uz Rim, uz sv. Oca papu, to zato ona ne slabi one veze, kojima su katolici privezani uz svoju domovinu i svog vladara. Ljubav prema crkvi osniva se na ljubavi prema Bogu, a ljubav prema domovini, na ljubavi prema bližnjemu; obje te ljubavi potječu iz jednog izvora. Ljubav prema domovini je nadalje naravskog reda, a ljubav prema crkvi vrhunaravskog. Vrhunaravski red ne ruši naravski, pače ga potrebuje za svoju bazu. Najzad i historija nam pruža lijepih primjera herojske upravo ljubavi katolika naprama domovini. Hrvatska povjest u tom pogledu upravo vrvi sjajnim primjerima. Naši su oci bili odani katolici, ali su bili i odani patrijote. Mogu reći, da se na njima potpuno odsijevalo umovanje umnog Fenelona, koje ovako glasi: „Svaki je katolik rimski gragjanin; katoliku, baš zato što nježno ljubi Rim, prije bi ruka usahnula, prije bi srce prestalo kucati, nego da ne bi za majku crkvu, koja je gospodarica svih crkvi, dao i isti svoj život. To plemenito čuvstvo i ta pripravnost ne guši u njemu ljubav prema domovini, već je naprotiv jača i raspaljuje. Naš gospodin Isus Krist takogjer ljubljaše svoju domovinu; On je za nju umro“.¹

¹ Divne su u tom pogledu riječi velikoga Leona pape XIII.: „Nunc vero si civitatem, in qua editi susceptique in hanc lucem sumus, praecipue diligere tuerique iubemur lege naturae usque eo, ut civis bonus vel mortem pro patria oppetere non dubitet, officium est christianorum longe maius simili modo esse in Ecclesiam semper affectos. Est enim Ecclesia civitas sancta Dei viventis, Deo ipso nata, eodemque auctore constituta: quae peregrinatur quidem in terris, sed vocans homines et erudiens atque deducens ad sempiternam in coelis felicitatem. Adamanda igitur patria est, unde vitae mortalis usuram accepimus: sed necesse est caritate Ecclesiam praestare, cui vitam animae debemus perpetuo mansuram: quia bona animi corporis bonis rectum est anteponere, multoque quam ergo homines sunt erga Deum officia sanctiora. Ceterum vere si iudicare volumus, supernaturalis amor Ecclesiae patriaeque caritas naturalis geminæ sunt ab eodem sempiterno

Iz svega, što dosada rekoh, jasno je, da opstoje na zemlji dva različna društva. Ta su društva korelativna dvjema redovima, koji reguliraju odnose ljudstva i čovječanstva. Ta je različnost fundamentalna baza kršćanske civilizacije. Ona je djelo božije; pa je i Njega dostojno, jer ustaljuje i podržaje slobodu vjerovanja i savjesti. Istina, suverenost je u Bogu, kao u svom izvoru, nepodijeljena; ali zato nije u svojoj emanaciji. O tom nas uvjerava cijela kršćanska tradicija. Prispodabljaju sv. Oci dvije vlasti crkvenu i državnu dvjema mjedenim stupovima, štono držahu predvorje Salamonova hrama; njima su svjetovna i duhovna vlast ona dva zlatna kerubina, štono sjede na zavjetnom kovčegu, pa jedan drugomu u lice gledaju; što je nebu sunce i mjesec, to su čovječanstvu crkva i država. Zato lijepo veli Justinijan u svojoj noveli: „Svećeništvo i vremenita vlast dva su dobročinstva Božje blagodati; svećeništvo ravna duhovnim, a svjetovna vlast vremenitim stvarima — obje potječu iz istog principa.

2. Suverenost crkve u duhovnim poslovima.

Cezaro-papizam države. Tko je pozorno pratio povijest rastavnog zakona u Francuskoj, odmah je mogao a priori znati, kako će sv. stolica pozdraviti taj zakon, naime da će ga osuditi, kao što se i dogodilo. Ali imade još nekih principijelnih razloga, zašto je sv. stolica osudila francuski rastavni zakon. Francuska legislacija i egzekutiva suvereno, dakle u svom djelokrugu nameću crkvi bogoštovne udruge; odreguju glede crkvenog imutka, a prisvajaju si člankom osmim pravo odlučivanja u čisto vjerskim stvarima. Tim svojim postupkom država ne mari za crkvenu suverenost; ona se postavlja na stajalište isključive suverenosti, pa ne priznaje, da jedino crkva kao suvereno duhovno društvo imade uređivati duhovne poslove. Taj postupak francuske vlade temelji se na principu, koji se danas zove omnipotencija države ili cezaropapizam. *Divus Caesar imperator et summus pontifex*. To je bila formula poganskog despotizma, formula ropska, koja prepuštaše ljudsku dušu i savjest tiraniji svjetovne

principio protectae caritates, cum ipse sit utriusque auctor et causa Deus: ex quo consequitur, non posse alterum officium pugnare cum altero . . .“

Sr. Litt. *Encycl. de praecipuis civium christianorum officiis. Sapientiae christianae*, alineja: *Esse in usu* od 10. siječnja 1890.

sile. U srednjem vijeku dobila je onipotencija državna u nje-
mačkim suverenima i francuskim kraljevima naziv: *regalizam*,
kod shismatika i protestanata *racijonalizam*; dok se danas
u moderno doba zove *lajcizam*.

Zvao se *cezarizam* kako mu drago, jasno je, da se nje-
gova suština u tom sastoji, da pripoznaje samo državi apsolutnu
suverenost, suverenost dakle bez kontrole, bez granicâ. Država
je gospodar krvi i imutka svojih podanika; nju jedinu idu su-
verena prava — i nikoga drugoga na njezinom teritoriju. Po
shvaćanju *cezarizma* crkva zauzimalje u državi onaj položaj,
koji imadu razna tekovna i literarna društva, čija pravila odo-
brava država, a njihovu djelatnost nadzire. Crkva imade
samo toliko prava, koliko joj država dozvoljava; crkveno
pravo je *štatutarno*. Crkva imade samo onda *juridičnu*
osobnost, ako joj dade država, koja je nosilac i imalac svih
prava. Prema tomu crkva nije ništa drugo, nego jedna grana
civilne uprave, koja se bavi *čudorednim* poslovima. Svećenstvo
nije baštinik Kristove vlasti i misije; ono je neka vrst moralne
policije, pobožni odio *gendarmerije*, jedna *regimenta* duhovnih
vojnika, koju država rukovodi, nadzire, plaća i *disciplinira*, već
prema tomu i u tolikoj mjeri, kako služi interesima države.

Argumenti za suverenost crkve. A da li je zbilja
Krist, osnivač crkve, odredio svojoj crkvi takovu ulogu i
takav položaj? Ne i sto puta ne! Crkva je savršeno društvo;
ona je u čisto duhovnim stvarima sasvijem nezavisna. To nije
teško dokazati ni po Božjem ni po naravnom pravu.

Sv. Pismo. Otvorimo sv. Pismo i to najprije ona mjesta,
koja govore, kako je Krist slao svoje apostole u svijet, da
naučavaju sv. evanđelje¹. Zar im Krist možda ovako govori:
Idite u svijet, pa naučajte sv. evanđelje, ali najprije otidite u
Rim; onako bojažljivo zagijte u *cezarovu* palaču, pa zatražite u
njega dopuštenje, da učite istinu. — Ne, nije tako Isus go-
vorio, a opet ne čitam, da su apostoli tako radili.

Riječi su Isusove: „*Euntes in mundum universum, praedi-
cate Evangelium omni creaturae.*”² Tim riječima Isus Krist suve-
reno odašilje svoje apostole u svijet bez obzira na ikakovu
državnu vlast, bez obzira na buduće *socijalno-političke* zapletaje.

¹ Mat. XVIII. 15; XXVI. 26. XXVIII. 19—20. Marko XIV. 22; XVI.
16. Luka XXII. 19, 32. Ivan III. 5. XIV. 16. XVI. 13.

² Mc. 16, 15.

Svjetovna vlast protivit će se suverevosti crkve. „*Tradent enim vos in conciliis et in synagogis flagellabunt vos, et ad praesides et ad reges ducemini propter me*“.¹ Apostoli su shvatili Kristovu suverenu zapovijed, pa su je i suvereno vršili. Eno židovsko vrhovno vijeće zabranjuje apostolima propovijedati, prijeti im smrću, ali Petar i Ivan odgovaraju: Većma se valja pokoravati Bogu, nego ljudima². I toga radi trpiše batine, no oni s veseljem idu kući, jer su imali čast, da trpe za Isusa. Sv. Pavao ide u Atenu, pa na trgu drži propovijed de ignoto Deo. Niti se prijavio oblasti, da uzme ulaznice za pouzdani sastanak, niti je molio dozvolu za javnu skupštinu.

I tako redom čine svi apostoli. Oni ne samo da suvereno naučaju, već postavljaju biskupe, svećenike bez ikakova obzira na svjetovne vladare. Kad je pače Pavao udario jednog Korinćanina radi rodoskvrnuća ekskomunikacijom, nije ni onda pitao dozvole u magistrata, premda je ekskomunikacija imala posljedica i u građanskom životu ne samo izopćenika, već i svih ostalih vjernika. Iz svega toga jasno je, da je bila volja Kristova, e da bude njegova crkva sasvim nezavisna u stvarima vjere, čudoregja i discipline; dakle u čisto duhovnim poslovima.

Volja Kristova, da njegova crkva bude suverena, ne razabire se samo iz ovih dosada navedenih riječi, već imade zato i drugih dokaza. Premda je dokaz, izveden iz volje utemeljitelja crkve peremptoran i najodlučniji u ovoj stvari, ipak ga mimoilazim. Isto tako puštam s vida i druge dogmatične dokaze, kao onaj iz tradicije, iz svjedočanstva naime svetih Otaca i dokaze iz crkvenih dokumenata. Kratkoće radi ne spominjem ni dokaz ex absurdo, koji bi nužno slijedio, da Krist nije utemeljio crkvu svoju sa suverenom vlasti. Ispuštam i filozofsko-teološki dokaz, koji se izvodi iz svrhe, u koju je crkva utemeljena, pa se ograničujem na dva samo dokaza juridičke naravi, i to na jedan iz međunarodnog prava, na drugi iz analogije s vrhovnim pravima suverene države. Držim naime, da će ovi dokazi čitatelju biti zanimiviji jer su nepoznatiji, a protivnicima više imponirati od ostalih dogmatičkih dokaza.

Megjunarodnje pravo (konkordati, poslaništva, poslanstva). Kao što među privatnicima dolazi do ugovora, tako dolazi i među državama. Države sklaphahu vazda megjusobno bud

¹ Mt. 10, 17. i sl.

² Act. 4, 19.

ugovore o miru, bud za megjusobnu obranu, bud t. zv. trgovačke ugovore. Za megjunarodni ugovor zahtijeva se, da države budu suverene ili barem polusuverene. U čemu se naime sastoji bit megjunarodnih ugovora? U ničem drugom nego u raspolaganju s temeljnim pravima ili s jednim ili više vrhovnih prava. Jedna država odstupa na korist druge nekoji dio od svojih temeljnih prava, ili suzuje i modificira svoja vrhovna prava. Kad n. pr. država s državom paktira gledom na opseg teritorija, što spada u teritorijalno vrhovno pravo (Gebietshoheit); tad taj čin spada u područje megjunarodnog prava; — dok ugovor o prolazu vojske ili oružja amo ne spada, jer se ne tiče temeljnih prava. Temeljna prava pojedinih država, koja mogu da budu predmetom megjunarodnih pregovora, jesu: a) pravo na samoodržanje (das Recht der Selbsterhaltung). To pravo čini, da nijedna druga država ne smije dirati u teritorij, u narod i u njegovo državno i socijalno uregjenje, te njegovu pravnu nezavisnost; b) pravo na nezavisnost i slobodu. Po tom pravu imade svaka država pravo, da si sama uredi legislativu i egzekutivu po svojoj volji, pa tako imade pravo postavljati činovnike ad intra et ad extra. Po tom se pravu ne smije nikoja država miješati u čisto interne stvari druge države; a opet jedna država ne potpada pod drugu u pitanju sudbenosti; c) pravo na megjunarodni saobraćaj. Po tom pravu može svaka država zahtijevati, da dogje s drugom u diplomatski ili gospodarsko trgovinski saobraćaj (jus commercii); d) pravo na štovanje (das Recht auf Achtung).

Svako temeljno pravo sadržaje u sebi više partikularnih prava, koje zovemo, ako se razviju, vrhovna prava. To je bit megjunarodnih ugovora. Da megjunarodni ugovor uopće može nastati, treba da jedna i druga ugovarajuća stranka imadu pravnu sposobnost za ugovaranje. Takovu sposobnost mogu imati jedino suverene države, koje posjeduju temeljna i vrhovna prava, ili polusuverene u pogledu onih vrhovnih prava, kojima faktično mogu raspolagati.

Ugovor vrijedi odmah, čim ga opunomoćene stranke potpišu; ili čim ga ratificira zakonodavstvo, pa onda bude kao takav u zemaljske zakone uvršten. Toliko o ugovorima megjunarodnim državama¹.

¹ Sr. „Institutionen des Völkerrechts“ von Dr. Karl Gareis. II. Auflage Giessen 1901.

Ako država sklapa sa crkvom katoličkom ugovor, onda ju ona očito pomišlja i drži za državu, a sv. Oca papu za suverena. Crkva je dakle po megjunarodnom općenom pravnom shvatanju suvereno društvo. Kad naime to ona ne bi bila, zar bi države sklapale s njom dvostrane ugovore? Još nijesam nikada čuo, da je ruska, francuska, španjolska, portugalska, austro-ugarska, švicarska ili koja američka država sklopila ugovor s grčkom nesjedinjenom, protestantskom ili anglikanskom crkvom.

Čim dakle država sklapa sa crkvom katoličkom na način megjunarodnih ugovora, konkordat, na koji primijenjuje iste forme i modalitete, koji vrijede za megjunarodne ugovore, onda ona eo ipso priznaje, da radi sa strankom od sebe različnom i u svom djelokrugu i genre-u nezavisnom i suverenom. Ako država ne će sa crkvom sklapati konkordata, tad ili ne priznaje njezinu nezavisnost, ili stoji na stajalištu lajicizma — ili potpunog sklada. Dalje, države drže kod sebe poslanike sv. Stolice; sv. Stolica viceversa drži diplomatske poslanike stranih država; višeputa države šalju izvanredna poslanstva u Rim k papi, kao ono novi turski sultan. Tko je iole upućen u megjunarodno pravo, odmah će kazati, è da i takove države pripoznavaju sv. Stolicu za sebi ravnopravnu drugaricu.

Državno pravo (analogija s pravima vrhovništva). Taj ću dokaz postaviti u formi prigovora, i to prigovora, koji je naperen da tako kažem upravo u srce crkve. Vele protivnici: Suvereno je ono društvo, koje na nekom teritoriju vrši i posjeduje vrhovna prava. Crkva pak niti ima svoj teritorij niti imade vrhovna prava. Dakle crkva nije suverena. Tako protivnici. Ogladajmo ovaj prigovor. Ja potpisujem maiorem, ali odlučno niječem i odbijam minorem, a po tom i zaključak te konsekvenciju. S kojim pravom niječem manju premisu?

Da na to odgovorim, moram zaći u moderno državno pravo. Bit će to samo onako en passant, dakle toliko, koliko je nužno, da suzbijem ovaj prigovor. Po modernom shvaćanju pravo u subjektivnom značenju riječi nije ništa drugo, nego interes podignut na pravno dobro (das Rechtsinteress). Kao što pojedinac imade interese, koje das herrschende Gemeinwesen“, dakle država, podiže na pravno dobro, tako i države imadu interesa, koje država diže u red pravnih dobara. Oni prvi pravni interesi sačinjavaju privatno pravo, a ovi drugi

javno pravo. Javno se pravo opet dijeli na državno i međunarodno, već prema tomu, kakovi su interesi po srijedi.

Državno pravo dijeli se onako, kako i bitni interesi države. Prvi je interes države, da bude u svojoj egzistenciji kao država, dakle u koliko je vlasna gospodariti, uregjena; zato se taj interes zove ustavni interes (das Existenz-Herrschaftsinterress). One norme (zapovijedi i prepovijedi), koje taj interes pravno osiguravaju, čine ustavno pravo (das Verfassungsrecht). Drugi se interes sastoji u tome, da država radi na svome cilju. Taj se interes zove radni interes (das Aktions-Herrschaftsinterress). Skup svih norma, koje pravno odreguju ovu djelatnost države i što se tiče legislative i što se tiče egzekutive, zove se u pravno pravo (das Verwaltungsrecht). Ustavno pravo dijeli se opet na dva dijela, jer egzistencija države ili bolje njezin sastav (der Bestand) pretpostavlja elemente države i organizaciju države.

Akcija se države kreće poglavito u dva pravca: da podiže svoje interese u red javnih dobara (die Rechtspflege), i da provodi interese (die innere Verwaltung). Sva djelatnost države sastoji se u tom, da razvija norme i da upravlja interesima. Interesi, koje štiti pravna norma, a realizuje ih pravno uregjena uprava, mogu da budu glavni i pripomoćni interesi. Među glavne interese, koji izvire iz svrhe države, svakako se broji pravni interes njezin (das Rechtsinterress), to jest interes, da svi podanici žive u miru; zatim interes, da bude država posmatrana kao jedno tijelo (das Repräsentationsinterress).

Nadalje spada u glavni interes države onaj interes, koji imade država u to ime, da može svoju volju prema vani ili nutra makar i silom provesti (das Wehrinterress). Interes države mora takogjer biti u tom, da svoje sastavne elemente (ljude, teritorij, stvari i službe) zaštićuje, pa da im pribavlja potrebnu provedbenu moć (das Verwaltungsinterress). Da se svi ovi napomenuti interesi mogu provesti, treba materijalnih sredstava; zato stoji u interesu države da ih namakne (das Finanzinterress). Pripomoćni interesi, što no se tiču sastava državnog, jesu četiri na broju. Državu naime, čine teritorij, narod, stvari i službe, to su ti elementi države. Država mora imati interes za teritorij, naime da slobodno i pravno odregjuje na teritoriju, što no ga imade (das Territorialinterress); ona mora imati interes da slobodno i pravno vlada nad narodom svog

teritorija (das Volksbeherrschungsinteress); da raspolaze stvarima, koje se nalaze na njezinom teritoriju ili koji pripadaju pojedinim osobama (das Sachinteress); da pojedine osobe slobodno i pravno postavlja da zastupaju državne interese (das Amtsinteress).

Glavni i pripomoćni interesi jesu gospodstvenosni ili t. z. Herrschaftsinteresi; razlika je ta, što se glavni interesi odnose na svrhu, a pripomoćni na sastav države. Svaki t. z. gospodstvenosni interes zove se i „Hoheit“, vrhovništvo. Prema tomu imademo u redu glavnih Herrschaftsinteresa isto toliko vrhovništva, koliko i interesa, a isto tako u pogledu pripomoćnih interesa. Svi ti interesi jesu i moraju biti pravno zaštićeni, to jest moraju biti podignuti u red pravnih državnih dobara, a to biva putem pravnih norma. Tako onda dolazimo do državnih vrhovnih prava. To su ova prava; a) u redu glavnih interesa: reprezentacijono vrhovno pravo; (das Repräsentationshoheitsrecht); obrambeno vrhovno pravo (das Militärhoheitsrecht ili das Wehrhoheitsrecht); pravdosno vrhovno pravo (das Justizhoheitsrecht); upravno policajno vrhovno pravo (das Verwaltungs- und Polizeihoheitsrecht) i financijalno vrhovno pravo (das Finanzhoheitsrecht); b) u redu pripomoćnih interesa imademo ova vrhovna prava: teritorijalno vrhovno pravo (das Territorialhoheitsrecht), vrhovno vladavinsko pravo (das Volksbeherrschungshoheitsrecht); vrhovno imovinsko pravo (Das Sachhoheitsrecht, das Güterbeherrschungshoheitsrecht)) i najzad pravo na dijeljenje službi, dakle vrhovno oblažbeno pravo (das Amtshoheitsrecht)¹. To su dakle vrhovna državna prava, kako ih moderni juriste poimaju. Ta dakle prava čine državu suverenom ad intra et ad extra.

Ako sva ta gospodstvenosna državna vrhovna prava razgledam u to ime, da im najgem zajedničke note, pa da tako stvorim njihovu definiciju u subjektivnom pogledu; tad moram reći, da vrhovna državna prava nijesu ništa drugo nego punoća prava, kojom društvo raspolaze suvereno u to ime da provede svoju svrhu. Pitam ja sada, da li crkva imade vrhovna prava, ili bolje punoću prava, da izvede

¹ Gareis. Rechtsencyklopedie und Methodologie als Einleitung in die Rechtswissenschaft. str. 139—142.

i postigne svoju svrhu? — Naravski crkva nema niti može da imade državna vrhovna prava, dakle prava građanskog reda. Crkva naime nije država, a nije niti društvo građanskog reda. Ali zato ne mogu poricati crkvi suverenost toga radi, što nema državna vrhovna prava. Crkva kao duhovno društvo, kao društvo, koje je postulat vrhunarskog reda, svakako mora imati, ako je suverena, vrhovna prava svoje vrsti, koja dakle rezultiraju iz njezine svrhe i iz njezinih interesa. Crkva dakle mora imati svoja individualna vrhovna prava, a toga radi, što se ta vrhovna prava ne nalaze u onom znamenovanju riječi kao u države, još ne slijedi, da crkva nije suvereno društvo. Tko će Bogu na pr. poricati e nije savršen u pogledu znanja, ili posvudnosti; ako ne poima i negiblje se na naš način? — U Bogu je znanje neposredno, a gibanje bez promjene mjesta. Da crkva imade vrhovna prava, nužno slijedi iz analize njezine svrhe, sastava i djelatnosti. Čim sam naime dokazao, da crkva posjeduje vrhovna prava, tim sam ujedno dokazao, da je suverena.

Kanoniste i dogmatičari uče doduše puninu vlasti ili prava u trojakom pogledu; u pogledu zakonodavstva, uprave i sankcije. (Potestas legifera, potestas iudiciaria, potestas coactiva). Ja se ne ću držati ove podijele već one, koju moderni pravници naučaju. Kao što država pojedine materijalne interese podiže u red pravnih dobara, tako i crkva; pravna dobra države građanskog su reda, dakle vremenitog; a pravna dobra crkve vrhunarskog su reda. I djelatnost crkve sastoji se u tom, da razvija pravne norme, da upravlja interesima. Odatle njezine dogme, odatle njezina disciplina; odatle njezino vršenje trojake službe: kraljevske, svećeničke i učiteljske. Kao što u države jedni interesi izvire iz svrhe, a drugi iz sredstava (sastava), tako je isto i kod crkve.

Glavni interesi. Crkvi pripada reprezentacijono vrhovno pravo. Crkva se naime kao društvo prikazuje kao jedinstveno organizovano tijelo, pa ga po crkvenom ustavu reprezentira papa u Rimu a papu nunciji izvan Rima. Kanonsko pravo točno nabraja prava i dužnosti pape i nuncijaturâ u tom pogledu. To pravo takogjer zahtijeva, da papa nije ni u državnom pogledu ničiji podanik, koji ne zavisi o vladaru i parlamentu nikoje države.

Obrambeno vrhovno pravo takogjer na svoj način pripada crkvi katoličkoj. Bez tog kaznenog prava postaje svako

ino vrhovno pravo iluzornim, jer ne bi bilo u crkvi potrebite sankcije. Bez toga prava bilo bi legislativno i t. zv. judicijarno pravo arbitrarno i čisto direktivne samo prirode. Prema tomu ja ne ću ovdje pobliže dokazivati egzistenciju koaktivne vlasti ili prava kazniti, već ću samo razložiti opseg tog prava u crkvi katoličkoj. S obzirom na predmet, treba da razlikujem dvije vrste kazni; duhovne naime i vremenite. Duhovne kazni sastoje se u lišenju a) dobara duhovnih, kojima raspolaže crkva, kao što su sv. misa, sakramenti, javne molitve, suffragia, pokop crkveni, jurisdikcija crkvena; b) službi, funkcijâ i prava, koja se dobivaju od crkvene vlasti. Jedne od tih kazni jesu čisto medicinalne, jer imaju svrhu popraviti krivca, pa se zato izriču na neodregjeno vrijeme. Čim se krivac popravi, prestaju te kazni. U medicinalne kazni idu cenzure kao: ekskomunikacija, suspenzija i interdikt. Druge su kazni vindikativne, pa idu direktne zatim, da zadaju članovima socijalnog tijela spasonosan strah; da osvećuju poremećeni poredak; da ekspiraju pogrešku. U tu vrstu spadaju degredacija, depozicija, iregularnosti ex delicto lišenje služba crkvenih etc. Kad crkva krivce udara tim kaznama, dakako da i onda imade na pameti popravak i vječni spas onoga, koga udara.

Vremenite su kazni one, koje se sastoje u lišenju: a) dobara, imutka kao: globe i konfiskacije, b) dobara tjelesnih (zatvori tjelesne kazni, koje prouzrokuju bol, osakaćenje, smrt, c) dobara moralnih (osramoćujuće kazni); civilnih i političkih prava, te javnih služba i funkcija. O tom se ovdje ne radi, da li crkva može upotrijebiti duhovne kazni? To joj pravo priznavaju i sami galikanisti. Radi se o tom, da li može crkva materijalno kazniti, ako da, kako i u kojem opsegu.

U tom nam pitanju valja navesti tri sisteme. Prva sistema, koju sačinjavaju galikanisti, dokazuje s pomoću teksta sv. Ivana a Hrizostoma (Hom. IV. de verbis Isaiae), sv. Jerolima (Epistola 60. ad Heliodorum, cap. 13.) te kanona dekretala: Si clericus (de iudiciis), e da crkva nema nikakovo pravo materijalno kažnjavati. Po toj sistemi raspolaže crkva samo duhovnim sredstvima; ako ova nijesu dostatna, tad mora ili strpljivo podnositi ili prizvati na državnu pomoć. Druga sistema je ovoj prvoj sasvim oprečna; pa ju možemo nazvati ekstremnom. Ona naime uči puninu prava crkve u materijalnom kažnjavanju, ne isključivši ni istu smrt. U pogledu smrtne kazni ipak pri-

znavaju, da blagost svećenička ne dopušta, da ju svećenici i crkveni suci izriču i izvršuju sami.

Glavni zastupnik te sisteme jest Suarez. On veli, da je mišljenje, koje crkvi to pravo pripoznaje, *assertio catholica*, a protivna nauka, da je *antiqua haeresis*¹.

Poblize o toj sistemi možemo čitati u Bellarmina (*De contr. lib. III. De laicis, cap. 21. i 22.*) i Piringha (*Jus can. univ. lib. 5. tit. 7. sect. 3. n. 92.*). Jezgra Suarezova argumentovanja sastoji se u tomu, što je pravo nad životom i smrću bitni atribut svakog suverenog društva. Crkva je suvereno društvo; zato imade pravo nad životom i smrti svojih podanika.

Treća je sistema zlatna sredina, jer ona uči, da crkvi od materijalnih kazni ne pripada t. z. *poena sanguinis*, to jest pravo osakatiti i kazniti smrću; dok joj pripada pravo osuditi na zatvor, na batine, bičovanje, na novčanu globu, izgon etc. U taj red kazni ide i pravo crkve zabraniti vjernicima baviti se onakovim poslovima, koji su pogibeljni *positis ponendis* po spasenje duše; ona može zabraniti svećenicima kojekakva zanimanja i studija.²

Da crkvi pripada pravo materijalno kažnjavati u ovom smislu, kako uči treća sistema, jasno slijedi iz XXIV. propozicije silaba, koja glasi; „*Ecclesia vis inferendae potestatem non habet neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam.*”

Kraj svega toga ne smijem tvrditi, da crkva kao crkva rasposlaže fizičnom silom. Fizična naime sila baš tako kao i *jus gladii* nije bitna značajka suverenog duhovnog društva. Ako crkva treba fizičnu silu, da izvede svoju volju, tad joj tu fizičnu silu mora pružiti država, ako može, na osnovu zajednice, u kojoj ona stoji sa crkvom.

Tim svojim činom ne postaje crkva od države zavisnom; zavisna bi onda bila, kad ne bi imala prava tražiti, a država ne bi imala dužnosti slušati. I država recimo imade pravo vojsci zapovijedati, da ide na neprijatelja; država imade pravo zahtijevati od gragjana da plaćaju porez; ako vojska uskrati posluš, ako gragjani načine pasivnu resistenciju; zar država dolazi u pravnu zavisnost? Pravo ostaje vazda pravom, pa makar

¹ Suarez, *De fide. Disp. 23. sect. 1.*

² *Cir. Moulart L' Église et l' État etc. str. 448–458.*

se nikada ne izvršilo; pojam bo prava ne zavisi o tom, da li se može izvršiti; kad bi o tom zavisio, tad bi pravo tako daleko sezalo, kako daleko seže fizična moć. A to ne stoji po kršćanskom shvatanju.

Crkva i država kršćansko-katolička moraju biti u zajednici, pa baš toga radi mora jedna drugoj biti na uslugu u onim stvarima, s kojima jedna ili druga strana ne raspolaze. Ako treba crkva oružanu silu zato, da zaštiti svoje interese u jednoj državi, s kojom u hipotezi živi u rastavi, bud zato, što je ta država lajička, bud zato što je akatolička ili nevjernička; tad njojzi pristoji pravo, da u druge kršćanske države traži makar oružanu intervenciju, ako misli, da je takova potrebna.

Crkvi takogjer pripada pravdosno vrhovno pravo (das Justizhoheitsrecht). Ovo pravo očituje se u države u dva pravca, i to u pravcu decizive i kautele. Prvi pravac obaseže tri područja — a) područje gragjansko-pravno, b) područje kazneno-pravno i c) područje upravno-pravno. Zato imademo gragjansko-pravni, kazneno-pravni i upravno-pravni postupak. Prvomu služi podlogom gragjanski, drugomu kazneni, a trećemu upravni zakonik. Sva ta područja pripadaju u kompetenciju sudova: no u države ima još jedna sudbenost, a ta je ona administrativnih oblasti ili slobodna sudbenost, koja ide u pravac kautelarni, naime da predusretne raznim protupravnim činima.

Crkveno pravdosno vrhovno pravo takogjer se očituje u dva pravca. Jedan se pravac zove sudbenost parbena, a drugi kaznena sudbenost (jurisdictio ecclesiastica litigiosa et jurisdictio ecclesiastica criminalis).

Na parbenu crkvenu sudbenost spadaju sve stvari, koje se tiču vjere, sakramenata, liturgičnih čina, crkvene discipline, službe crkvene i nadarbinâ. Ako je koja vremenita stvar spojena sa duhovnom, tad i ona potpada pod tu sudbenost. Pod kaznenu sudbenost spadaju svi čini, koji se kose sa crkvenim propisima i zakonima. Kazne su crkvene cenzure, a mogu biti i vremenite, kao globa, zatvor, fizične kazne etc. Jedna i druga sudbenost kreće se na dva polja; zato imademo razliku između fora izvanjeg i unutarnjeg — forum externum et internum. Appellatio ab abusu kosi se s tim pravom.

Upravno-policajno vrhovno državno pravo ide za dvojakom svrhom. Negativna je njezova svrha u tom, da

autohtono pučanstvo zaštititi od svih pogibli, što no bi ga mogle zadesiti u osobi ili imatku. Ovamo idu u prvom redu sve zdravstvene i veterinarske odredbe; osiguranja sviju mogućih vrsta, što no ih država preduzumlje, gragjevni propisi i policijski u užem znamenovanju, dakle redarstvo. Pozitivna svrha tih prava ide za tim, da ta prava razviju u državi svu moguću djelatnost, kojom se pospešuje opće dobro. Ovamo dakle ide bogoštovlje i nastava, gospodarstvo, trgovina, industrija, prometna sredstva, kao željeznice, brodovlje, pošta, brzojav, ceste, kredit i novčarstvo te vjeresija etc. Naravski u tom smislu ne ide crkvu upravno-policajno vrhovno pravo van onakovo kakovo odgovara njezinoj svrsi. Po tom dakle pravu imade crkva pravo, da vrši svoju svećeničku i učiteljsku službu i to sasvijem nesmetano i neovisno o državi. Negativna strana tog prava ide za tim, da vjernike zaštititi od svih pogibli. U to ime djeluju u crkvi razne uredbe kao kongregacija S. Officii, de Re Sacramentaria, Indicis i dr. Pozitivna strana tog prava ide za tim, da crkva u svećeničkoj i učiteljskoj službi marljivo radi na realizovanju kraljevstva božijeg na zemlji, to jest da marljivo vrši svoju misiju.

Crkva dakle ima pravo nesmetano učiti svoju nauku. Nitko dakle ne smije crkvi pečatiti usta; s njezinih usana imade nesmetano teći nauka božanska u duše ljudske. Kada papa kršćanskim narodima pošilja enciklike, bule, brevea, listove; kad on nauča, cenzurira, osugjuje; tad mu se ne smiju stavljeti zapreke s kojekakovim placetima i exequaturima te interpelacijama i diplomatskim intervencijama. Tako n. pr. 1. org. članak veli, da se ne može bez vladine autorizacije izvršenju predati nikakova odredba sv. Stolice. Naravski, da autorizacija i aprobacija ništa ne vrijedi, jer ne proizlazi iz zakonske podloge. Appellatio tamquam ab abusu, u koliko nije sudbenog karaktera, takogjer zadire u prava crkve, jer podvrgava crkvenu nauku i crkvenu disciplinu rasugijvanju državnome. Članak 8. r. z. od 9. dec. kosi se s tim pravom takogjer.

Crkva nije a i ne će nikada priznati to pravo državi. Ukori i kazne državne za svećenike, koji protiv zakona države vrše svoju službu u duhu i po propisu crkvenom, takogjer su nepravedne. Danas, kad je sloboda proglašena za sve državljane; danas, kad novine na sve moguće načine kritizuju vladu i vladine čine, jedino da je svećenik podvržen kontroli državnoj, i

kanzelparagrafu, a to za to, što na osnovu svoje misije nauča čistu istinu i čisto ćudoregje! Takova kontrola, takovo pedepsanje kao n. pr. kazniti svećenika, što je služio ne prijavivši sv. misu, nije ništa drugo, nego atentat na prava crkve; to nije ništa drugo, nego uzurpacija sa strane svjetovne vlasti, jer: *Verbum Dei non est alligatum*⁴.

Ove su riječi apsolutna istina, pa zato daju crkvi pravo, da zakonitim načinom radi na tom, kako da se promijene zakoni, koji zadiru u to njezino pravo.

Tim svojim postupkom crkva ne ruši autoritet državni, već se samo služi onim pravom, koje imade svaki državljanin.¹

Kada dakle crkva nauča nerazrješivost braka, a država dopušta razrješivost *quoad vinculum*; kad crkva uči, da djecu valja odgajati u strahu božijem, a država propovijeda neutralnost škole; tim crkva ne ruši civilnu moć, ma da i nastoji, da se zakonitim putem dogje do izražaja njezinih načela: ona jednostavno vrši svoju misiju; jer nauča Bogom objavljenu istinu. Apostoli i mučenici naučahu u Rimu istinu, ali se nijesu rotili da sruše rimsko carstvo; pape i biskupi srednjeg vijeka bore se za istinu, ali ne ruše prijestol; Bossuet, Bourdaloue, Fenelon u lice kazivahu svomu kralju Ljudevitu XIV. istinu, pa mu ipak bjehu najodaniji podanici.

Zašto da onda današnje vlade budu manje prema crkvi sklone, nego negdašnji apsolutiste i autokrati? Zašto da zaboravljaju te vlade na vlastite svoje principe, pa žele osuditi svećenička usta na servilizam.

Crkva je dobila od Krista vlast da dijeli dušama milost. Ona je dakle u tom poslu sasma nezavisna od države. A ipak iz historije znademo, da su se sastajali čitavi parlamenti u to

¹ L' Eglise n' oublie pas l' importante distinction qui existe entre les pouvoirs publics et la législation: les lois ne dependent pas tant de la forme du gouvernement, que des hommes, qui sont au pouvoir, et l' histoire offre des exemples de lois bonnes et de lois mauvaises sous toutes les formes de gouvernement. Si donc un gouvernement, par erreur ou malice, promulgue une loi funeste au pays ou oppressive pour une partie de la nation, le peuple ou cette partie opprimée ont certainement le droit de protester et d' employer les moyens legaux pour faire abroger ou modifier la loi. Une telle conduite est si loin d' être contraire au respect dû à la forme du gouvernement établi, qu' elle tend plutôt à la perfectionner. Tous les peuples libres et civilisés reconnaissent ce droit aux citoyens.

Bijela knjiga sv. Stolice o rastavnom zakonu.

ime da crkvu prisile, e da dijeli viaticum javnim hereticima. Suvereni i vlada postupahu protiv biskupa, koji uskratiše crkveni pogreb javnim griješnicima, sektarcima, koji umriješe bez pokajanja, te samoubojicama. Novine propisivahu u tom slučaju biskupima, što im je valjalo činiti, a nuto one se same tuže na uplitanje svećenstva u svjetovne stvari. U svim tim dogagajjima pitam, na kojoj su strani bili kršitelji prava, uzurpatori duhovne vlasti, profanatori ljudske savjesti?

Crkva je dobila od Krista misiju, da širi krepost time, da u život provodi Božije zapovijedi i evangeoske savjete. Kako se može državna vlast oprijeti toj akciji crkve? Ja ne niječem, da država imade u svjetovnim stvarima neku vlast i ingerenciju nad redovima i kongregacijama; ali što je nesumnjivo, nutarnji život tih redova, njihova disciplina, njihova sredstva duhovna pripadaju jedino crkvi. Zar n. pr. organizacija, pravila komercijalnih, literarnih društava ne pripadaju pod kompetenciju države? Crkva je sama osnovala redove; ona ih sama ravna a i raspušta.

Crkva je dobila od svog Utemeljitelja pravo, da organizuje svoju hijerarhiju; da perpetuira svoje svećeništvo. Ona je dakle u tom slobodna, da redi, koga ona hoće, ona je u tom slobodna, da odgaja svoj pomladak onako, kako ga ona hoće. Država nema pravo ograničivati broj klerikâ; ona nema prava da se miješa u nastavni plan bogoslovnih učilišta, pa da propisuje što i kako da se predaje, a opet nema pravo ordinandima stavljati kakove uvjete za regjenje ili jurisdikciju.

Država kao država nema pravo veta kod izbora pape, ona nema per se pravo imenovati ili predlagati biskupe, župnike. Drugo je dašto ako joj crkva u tom pogledu dade kakav privilegij.

Prava dakle države u duhovnim stvarima mogu da budu samo *ex concessionem Ecclesiae*, — a nikako ne mogu da izvire iz vrhovnih prava države nad crkvom.

Nezavisnost doktrinalnog i autoritativnog naučanja, nezavisnost u upravljanju svetim stvarima, nezavisnost kršćanskog života i evangeoskih uredaba, eto to je ono, što crkva zahtijeva od države, da joj prizna kao njezina bitna prava, koja ju idu po naravi stvari i po Božijoj volji.

Financijski vrhovno pravo države sastoji se u tom, da država ubire na zakonskom osnovu porez i daće od

svojih podanika u to ime, da pokrije svoju režiju, da uzmogne pospješivati opće dobro. Od tog prava nije nitko izuzet u državi; sama država ubire od svojih dohodaka i zemljišta porez; crkva takogjer mora plaćati sve poreze i daće¹. Slično pravo pripada i crkvi. Iz povjesti crkvene znadem, kako crkva u svoje svrhe ubiraše neke dijelove od dohodaka nadbiskupskih i biskupskih menza. Pod udar tog prava potpadahu desetine a i danas još opstojе takse kod raznih crkvenih sudova, dispensacija a i prigodom podijeljivanja crkvenih časti i dostojanstva. U današnje vrijeme zadovoljava se crkva općenito taksama, a ne raspisuje poreza. Zadovoljava se dobrovoljnim darovima uopće, a napose „Petrovim novčićem“.

Pripomoćni interesi. U redu pripomoćnih interesa idu crkvu sva ona vrhovna prava, koja idu i državu. Teritorijalno i vladavinsko vrhovno pravo imade crkva na osnovu Kristovih riječi: *Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae*“. Crkva imade i imovinsko vrhovno pravo, po kojem slobodno teče gibiv i negibiv imutak. Crkva treba za svoju misiju hramova i oltara; ona treba sv. posugje, ruho, njezini službenici ne mogu živjeti od zraka. Koji služe oltaru, one mora oltar i hraniti. Crkva mora po svojoj misiji raditi na karitativnom polju. U to ime crkva kroz vijekove dijeli milostinju, podiže bolnice, zakloništa, osniva redove za otkupljivanje zarobljenika, brine se za gubave i t. d. Tko da nabroji sve njezine institucije i brige na tom polju?

Crkva radi na prosvjetno-umjetnom području. Ne zadovoljava se ona samo vjerskom obukom; ona ustraja škole svih mogućih vrsta. Crkva je na svoje biblioteke, pinakoteke, galerije slikâ izdala silan novac. Kolike li su svote izdane na velebnе bazilike i crkve, a koliko tek na njihov ures! A onda za rad crkve u misijama; zar uprava crkve ništa ne stoji? da ne govorim o reprezentaciji vrhovne crkvene vlasti? Zar oblasti i sudovi crkveni mogu badava krojiti pravdu? Svaki pametan čovjek vidi, da crkva ne može sve to izvoditi, ako nema materijalnih sredstava; mora dakle crkva imati imovinsko vrhovno pravo.²

¹ Sr. moje djelo : Porezno-pristojbene dužnosti crkvenih i nadarbinskih dobara. Zagreb 1908.

² Cfr. : Aschenbrier : *Ius peculialium Ecclesiae catholicae*. Budapestini.

To pravo crkve izvire iz njezine svrhe i naravi, crkve kao društva, a ne dolazi joj od države. Svako naime društvo, koje imade pravo na opstanak, imade pravo i na uzdržavanje. Pojedinac eo ipso za to, što ima pravo na život, imade pravo i na životna sredstva. I historija uči, da je crkva uvijek imala pokretnih i nepokretnih dobara. Prvi blagajnik Kristov i njegovih učenika bijaše apostol Juda; apostoli biraju djakone, da pod njihovim nadzorom dijele milostinju; prva crkva kršćanska predaje apostolima pokretna dobra, da ih oni upotrijebe u svrhu karitativnu. Za cara Severa crkva ili bolje njezine korporacije posjeduju lijep imutak. Rimsko naime pravo ne poznaje juridične osobe, za to kršćani stvaraju razna društva kao *societas fessorum*, grobarsko društvo samo za to da mogu i po državnim zakonima nesmetano crkvu opskrbljivati.

Konstantin priznaje crkvi izričito pravo, da teče imutak. On ukida *lex Papiae*, pa tako mogu i neženje baštiniti. Za njim ne zaostaje Justinijan. A i barbarski narodi odmah u početku priznavahu crkvi to pravo. Kod Franaka, Germana i Ugra bijahu utemeljivane biskupije i opatije pa kraljevskim mirazom darivane. Prvi su to pravo crkveno počeli osporavati heretici Arnaldus, Wiklef, Valdo i mnogi drugi. Kako oni uopće nijekahu to pravo crkve, to nije čudo, da ih je crkva osudila u lateranskom saboru II. III. i IV. Regaliste i moderni liberali priznaju doduše crkvi njeno pravo na stjecanje; ali to pravo ne izvode iz crkvenog financijalnog prava vrhovništva, već iz financijalnog suverenitetskog državnog prava. Po njima je crkva dobila od države pravo na materijalna sredstva, da ih ili posjeduje ili uživa. Ali i tu nauku osudi crkva.

Propozije 26. i 27. silaba ovako glase: Crkva nema prirogjeno i zakonsko pravo da teče i posjeduje. — Sveti službenici crkve, a napose rimski biskup treba da su sasvim isključeni od svake brige i vlasništva svjetovnih stvari¹. Po tom dakle pravu može a i mora crkva teći nepokretna i pokretna dobra.

Nitko dakle, a najmanje država ne smije crkvi kratiti da teče zemljišta, kuće, šume, novac, vrijednosne papire i beriva u naravi, kao desetinu, darove, prvine, lukno, štolarne prihode;

¹ XXVI. „*Ecclesia non habet nativum ac legitimum ius acquirendi ac possidendi*“.

XXVII. „*Sacri Ecclesiae ministri Romanusque Pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi*“.

crkva slobodno prima legate i baštine. Dok god crkva teče svoj imutak pravnim i dopuštenim načinom, dok god toga radi ne trpe štetu državni interesi i oni pojedinaца; dotle mora država crkvu pustiti na miru u tom pogledu. Zašto da crkva imade u pitanju tečenja manje prava nego pojedinci i razna udruženja u državi? Kad država sekularizira imutak, tad se ogrješuje ne samo o financiјalno crkveno vrhovno pravo, već čini i svetogrgje, da i ne govorim o tom, kako onda ona ne poštiva zadnju volju svojih državljana, koji dadoše crkvi imutak u formi legata i fundacija vječnih. Zato nije čudo, da je sv. Stolica i s tog pogleda morala osuditi francuski sastavni zakon.¹ I razni amortizacionalni zakoni državni kose se s tim crkvenim pravom. Zakoni o gomilanju imutka „mrtve ruke“ takogjer se protive tom pravu.²

Crkvi napokon pripada i obla z b e n o v r h o v n o p r a v o. Crkvene bo službe, odličja i dostojanstva može da dijeli samo crkva i nitko drugi. I zbilja apostoli sami postavljahu biskupe, bez obzira na narod i vlade; kod djakonâ dadoše vjernicima privilegij, da ih oni izaberu, a apostoli pridržaše pravo potvrde. Kasnije je narod sudjelovao kod postavljanja biskupâ. Kad pak suvereni vladari koncentrovahu svu vlast u svoje ruke, crkva je dala i njima u tom pogledu neka prava i povlastice.

No bilo na stvari kako mu drago, to stoji, da je državnoj vlasti a i privatnim patronima kod podijeljivanja crkvenih oficija i beneficija pripadalo samo pravo de z i g n a c i j e o s o b e kanonski zgodne, a potvrda i podijeljivanje službe i sa službom skopčane nadarbine pripadaše v a z d a crkvi.

¹ „Sane, ad ea quae conquesti sumus damna et iniurias, hoc accedit, ut ista de discidio lex ius ecclesiae sua sibi habendi bona violet atque immi- nuat. Etenim de patrimonio, magnam partem, possessione, probatissimis quibusque titulis quaesiti, ecclesiam, alte iustitia reclamante, deturbat; quidquid rite constitutum sit, addicta pecunia in divinum cultum aut in stata defunctorum solatia tollit atque irritum iubet esse; quas facultates catholicorum liberalitas christianis utique scholis aut variis christianae beneficentiae institutis sustinendis destinarat, eas ad instituta laicorum transfert, ubi plerumque aliquod catholicae religionis vestigium frustra quaeras: in quo quidem patet, unacum ecclesiae iuribus, testamenta voluntatesque apertas auctorum everti. Quod vero per summam iniuriam edicit, quibus aedificiis ecclesia ante pactum conventum utebatur, ea posthac civitatis aut provinciarum aut municipiorum fore, singulari Nobis est sollicitudini . . . Pijo X. *Vehementer.*

² Cfr.: Carolus Scheys: *De jure Ecclesiae acquirendi et possidendi bona temporalia.* Lovanii 1892.

Cijela velebna borba Grgura Velikog i njegovih nasljednika za pravo investiture jasan je tomu dokaz. U moderno doba država si svojata takogjer pravo investiture. Kod nas n. pr. u Hrvatskoj i Ugarskoj kralj imenuje biskupe onim dijecezama, koje negda opstojahu, a sada im je trag samo u naslovu. Takovi biskupi zovu se *episcopi electi*, nose biskupsko odijelo i križ na zelenoj vrpći, ali u crkvenom pogledu nijesu biskupi, jer sv. Stolica ne priznaje to pravo ugarskom kralju, osim u pogledu biogradskog i smederovskog biskupa. Combes u Francuskoj pokušao je još više. On je htio, da državna vlast kreira biskupa, ali bijela knjiga sv. Stolice jasno govori, kako se crkva junački držala.

Mnogi predbacuju crkvi, da ona hoće imati neki iznimni položaj, posebne časti, privilegija etc. To je iluzija. Crkva je imala časti i privilegija —; ona je sve to već iskusila. Zahvalnost naroda i vladarâ podigoše crkvu na vrhunac svjetovnog sjaja, ali srce crkve nije uz sve to prionulo. Crkva je oprobala i radosti i žalosti zemaljske sreće. Ona može mirne duše konstatovati, da joj je bilo veoma teško podnositi blagonaklonost svjetskih mogućnika, a opet da joj njihova nemilost nije prouzročila ne znam kakovu žalost ili možda kakav gubitak.

Crkva rado daje natrag sve što je dobila; ona se odriče stečenog imutka; ona je pripravna biti siromašnom. Ali jedno dobro opstoji, koje ona nije nikad nikomu žrtvovala i koga se ne će nikada odreći, koje će vazda reklamirati neustrašivo i odvažno ne samo od naroda već i od vladara, pa makar za to bila izložena ne znam kakovom progonu; — a to se dobro zove sloboda i nezavisnost.

Crkva je već pokazala, koliko cijeni tu slobodu i nezavisnost, pa nema nade, da će se ona toga ikada i pod koju cijenu odreći. Svjetovna vlast može crkvu diskreditovati; može je proglasiti neprijateljicom javnog mira; može je izvrći prijeziru i ruglu mase; može je progoniti i oslabiti. Sve to može država od crkve načiniti; no što ne mogu sve države zajedno, jest to, da crkva ne bi reklamirala svoju slobodu i nezavisnost, da ju ne bi nastojala natrag steći, pa bilo to putem tamnice, zatočenja ili mučeništva.

(Svršit će se.)

